

3. Геселев О. В. Інтегративне праворозуміння як складова сучасної постмодерної правової культури: сутність та актуальне значення. *Актуальні проблеми держави і права*. 2009. Вип. 49. С. 305–312.
4. Гудима Д. Права людини: досвід дослідження з позиції соціально-антропологічного підходу. *Антропологія права: філософський та юридичний виміри (стан, проблеми, перспективи)*: статті учасників Другого всеукраїнського «круглого столу» (Львів, 1-2 грудня 2006 р.). Львів: Край, 2007. С. 59–81.
5. Дудаш Т. Праворозуміння: антропологічна сутність. *Антропологія права: філософський та юридичний виміри (стан, проблеми, перспективи)*: статті учасників Другого всеукраїнського «круглого столу» (Львів, 1-2 грудня 2006 р.). Львів: Край, 2007. С. 131–144.
6. Дудченко В. В. Традиція правового розвитку: плюралізм правових вчень: монографія. Одеса: Юридична література, 2006. 302 с.
7. Калинин С. Проблемы антропологии права в контексте кризиса западного правопонимания. *Антропологія права: філософський та юридичний виміри (стан, проблеми, перспективи)*: статті учасників Другого всеукраїнського «круглого столу» (Львів, 1-2 грудня 2006 р.). Львів: Край, 2007. С. 145–148.
8. Ковальчук О. М., Хаврук В. О. Цінність права в соціологічному підході до праворозуміння. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 15-18.
9. Козюбра М. Праворозуміння: поняття, типи та рівні. *Право України*. 2010. № 4. С. 10-21.
10. Кравчук М. В. Праворозуміння – важлива наукова проблема правового життя України. *Актуальні проблеми правознавства*. 2016. Вип. 1. С. 19-25.
11. Лук'янова Г. Ю. Праворозуміння як категорія доктринальної правосвідомості. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки*. 2015. Вип. 6. Т. 1. С. 19–22.
12. Філософія права: підруч. для студ. юрид. вищ. навч. закл. / О. Г. Данильян, О. П. Дзьобань, С. І. Максимов та ін. / за ред. О. Г. Данильяна. Харків: Право, 2009. 208 с.

Савіщенко Вікторія Миколаївна,
декан юридичного факультету
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

ЮРИДИЧНІ ПРОФЕСІЇ У ПАРАДИГМАЛЬНОМУ ВИМІРІ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Зростання значення юридичної освіти, науки і практики як фактора розвитку правової соціальної та демократичної держави зумовлює необхідність пошуку шляхів підвищення професійної компетентності юриста.

Нині створено низку наукових праць, присвячених актуальним питанням юридичної освіти, науки та практики. Деонтологічні проблеми професійної юридичної діяльності вивчали С. Алексєєв, М. Айзенберг, О. Бандурка, І. Бенедик, В. Власюк, В. Горшеньов, С. Гусарев, О. Скакун, С. Сливка, В. Сокурєнко, О. Тихомиров та ін.; відповідність випускників юридичних факультетів потребам ринку праці досліджували О. Осінська, І. Шемелинець, М. Якубович; психолого-педагогічні основи формування професійної компетентності розробляли О. Дубасенюк, М. Дяченко, П. Зеєр, І. Зимня, С. Калашникова, О. Пометун, Н. Ничкало, Ж. Таланова та ін.; державний стандарт вищої юридичної освіти розробляли Д. Азаров, А. Бойко, С. Бичкова, Т. Кагановська, М. Кучерявенко та ін. Проте комплексного вивчення феномену професії юрист не здійснено. Водночас, реалізація проекту розвитку національного державотворення ставить перед нашим суспільством надскладні виклики, що зумовлені тривалим нехтуванням розв'язанням проблем корупції в правоохоронних органах, якості юридичної освіти, низької правової культури юристів-практиків. Така ситуація, безумовно, визначає актуальність розробки етико-деонтологічної моделі професійної компетентності юриста як фундаменту духовно-світоглядних, ціннісних орієнтирів юриста-професіонала.

Широта та складність феномену професії (від лат. та фр. *professio* – спеціальність, говорити публічно) обумовлює міждисциплінарний підхід до його вивчення з точки зору філософії,

педагогіки, психології та права. Необхідно зазначити, що сучасний стан наукової психолого-педагогічної літератури визначається наявністю великої кількості неузгоджених між собою трактувань поняття «професія», серед них: «рід трудової діяльності», «галузь, в якій людина виконує свої функції як суб'єкт праці», «спільність людей», «підготовленість», «процес реалізації трудових функцій», «суспільне явище», «комплекс систематизованих знань, вмінь та навиків, здібностей та переконань людини», «здатність виконувати роботу».

Огляд підходів до визначення поняття «професія» був би не повним, без аналізу його з позиції права. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» від 29 квітня 2015 р. № 266 [1] підготовка молоді до професійної діяльності здійснюється не за професіями, а за 121 спеціальністю, які об'єднані в 29 галузей знань. Зазначений нормативно-правовий документ орієнтує професійну освіту на вживання поняття не «професія», а «спеціальність». Звернення до Національного класифікатора України: «Класифікатора професій» ДК 003:2010, затвердженого наказом Держспоживстандарту України від 28.07.2010 № 327 [2], дає можливість більш повно розглянути неоднозначність розуміння цього феномена наукового знання. В даному документі професії класифіковано в дев'ять розділів, а вживані в ньому професійні назви робіт рекомендовано використовувати для утворення нових назв професій і посад. Юридичні професії угруповано в розділ 242 «Професіонали в галузі правознавства, прокурорського нагляду та правоохоронної діяльності» та п'ять підрозділів, де перелічені юридичні професії, а саме: адвокат, прокурор, прокурор-криміналіст, юрист, юрист-міжнародник, науковий співробітник (правознавство), суддя, дізнавач, слідчий, оперуповноважений, нотаріус, юрисконсульт та ін. Разом з цим, підготовка майбутніх юристів у закладах вищої освіти здійснюється за однією спеціальністю «Право» 081. Спеціальність «Правоохоронна діяльність» 262 віднесено до галузі знань «Цивільна безпека», а спеціальність «Міжнародне право» 293 – до галузі знань «Міжнародні відносини». Отже, в основі розробки Класифікатора використано поняття «професія», а не «спеціальність»; фахівці зі спеціальностями «Правоохоронна діяльність» 262 та «Міжнародне право» 293 не є юристами, хоча мета, предмет, зміст їх професійної діяльності орієнтований на юриспруденцію.

У психолого-педагогічній літературі поняття «спеціальність» визначається як: 1) напрям трудової діяльності в межах професії; 2) сукупність знань, умінь і навичок, надбаних в результаті навчання, що забезпечують виконання певного виду професійної діяльності; 3) фах, професія.

Аналіз науково-теоретичного підґрунтя понять «професія» і «спеціальність», дозволяє визначити наступні положення. По-перше, в сучасній психолого-педагогічній літературі відсутня концептуальна єдність трактування даних понять. З огляду наукової методології поняття, як форма мислення, не може позначати сутність різних явищ дійсності. Тому поняття «професія» не можна ототожнювати з поняттям «спеціальність». Враховуючи, що обсяг і зміст поняття «професія» ширший ніж поняття «спеціальність», вони співвідносяться як ціле і частина.

По-друге, в нормативно-правових актах спостерігається ототожнення понять «спеціальність» і «професія». В законодавстві у сфері освіти та соціально-трудових відносин відсутня гармонізація вживання досліджуваних понять, що призводить до неоднозначного трактування правових норм. Очевидно, що дані підходи розглядають різні елементи досліджуваних понять. По-третє, аналіз наведених дефініцій дає змогу визначити три позиції розуміння феномену професії: 1) це суспільне явище, яке виникло внаслідок розподілу праці; 2) це труд, який забезпечує матеріальне існування людини; 3) це здатність, підготовленість виконувати відповідні трудові функції.

Відтак, вдається можливим визначити характерні ознаки змісту поняття «професія». По-перше, це його суспільно-історичний характер, який обумовлюється рівнем цивілізаційного розвитку суспільства, його культури і моральності, наукового прогресу. У зв'язку з чим відбувається оновлення розподілу праці в соціумі, професії виникають і зникають. Другою характерною ознакою змісту поняття «професія» є його функціональне призначення – отримання матеріальної винагороди та соціального статусу. За цією ознакою професія відрізняється від такого поняття, як хобі – захоплення, улюблене заняття. Третя ознака – суспільна корисність. З філософського погляду труд актуалізує процеси самовдосконалення людини. Виконуючи певну роботу, людина забезпечує не тільки добробут своєї родини, а й приносить користь суспільству. Четверта ознака – професійна компетентність. За цією ознакою вдається відмежувати професійну діяльність від аматорства і дилетантизму, охарактеризувати її як таку, що вимагає спеціальної підготовки, професійної освіти, майстерності. Зазначена ознака закладає сутнісне розуміння професії з погляду генезису особистості в процесі професіоналізації, складності та якості виконуваної роботи. Професійна компетентність інтегрує професійні знання, вміння, навички, особистісні якості, рівень практичного досвіду.

Онтологічною особливістю поняття «професія» виступає система, в якій взаємодіє три сфери: 1) особистість; 2) професійна діяльність; 3) суспільство, держава.

Важливою умовою формування правової держави, ефективного правового регулювання правовідносин, забезпечення прав і свобод членів суспільства є підготовка юристів-професіоналів.

Професія «юрист» належить до найдавніших професій, супроводжує людство впродовж тисячоліть. Змінюючись, вона зберігає етико-деонтологічний код – систему морально-правових норм, яка спрямовує її представників на виконання професійного покликання та обов'язку – утвердження цивілізованого правопорядку в суспільстві.

Професія «юрист» як соціально фіксована галузь виконання трудових функцій пройшла багатовікове становлення та розвиток. Її зародження безпосередньо пов'язано не тільки із розподілом праці, а й із складними процесами державо та правоутворення. Еволюцію професії юрист неможливо розглядати у відриві від соціально-політичних, культурних, історико-правових змін, аналізу документів, регламентуючих юридичну діяльність, професійного внеску видатних юристів минулого та сьогодення.

Розглядаючи історичні витoki становлення юридичних професій необхідно розглянути етико-деонтологічні основи римської правової культури. Римлянам вдалося побудувати високоморалізоване на той час суспільство завдяки тому, що процес виховання особистості орієнтувався на таку ієрархію світоглядних позицій та цінностей: більш значущими були інтереси вогчини, на наступній позиції – рідних, і лише на третьому місці – особисте благо. Римська община вимагала від громадян комплексу добродесності (від лат. *virtutes*) – мужності, хоробрості, честі, гідності, що й обумовило велич та могутність Риму. В умовах морального римського суспільства формувалися етико-деонтологічні основи, мета і принципи професійної діяльності юристів. Так, категорія справедливості (від лат. *iustitia*) сприймалася римськими юристами, як рівність, добро, правильність. Ідея справедливості стала керівним постулатом в практичній та теоретичній діяльності римських юристів, незмінним деонтологічним орієнтиром для майбутніх поколінь.

Процеси державо та правоутворення вважаємо визначальними факторами формування професійної моделі особистості юриста. Форма держави, як система інституційної, територіальної і політичної організації та здійснення влади, визначає межі професійного обов'язку юриста, мету, предмет, засоби професійної праці юриста. В тоталітарній державі на перший план висуваються ідейно-політичні переконання, методи залякування, катування і страти, норми права віддаляються від норм моралі. Такі умови спричиняють відхилення праці юриста від етико-деонтологічної основи професії.

Правова держава є ознакою цивілізаційного розвитку суспільства. Аналіз понять «цивілізація» (від лат. *civilis* – гідний, вихований) та «розвиток» (прогресивні змінюючі-небудь, які призводять до вдосконалення, набуття нових, позитивних якостей та властивостей) дозволяють стверджувати, що цивілізаційний розвиток людства – це прогресивні зміни матеріальної та духовної культури, що забезпечують гуманізацію функціонування суспільств, націй та держав, актуалізацію процесів духовного самовдосконалення людини і перехід на більш високий ступінь освіченості та буття.

Правова культура – один із показників цивілізаційного розвитку суспільства, який визначає рівень якості правової діяльності, законодавства, правосвідомості громадян, гарантованості та захищеності їх прав і свобод. Вимоги суспільства до юристів завжди залежали від рівня соціально-економічного розвитку, суспільно-політичного устрою держави, ментальності народу, національних і релігійних традицій, духовної культури. Взаємодія особистісної і професійної сфер потребує аналізу понять «особистість» і «юрист». Нині відсутній єдиний підхід до тлумачення поняття «юрист». Так, В. Ткаченко вказує, що юрист – «це людина, яка знається в правознавстві (юриспруденції), тобто володіє професійними правовими знаннями та уміє застосовувати їх в практичній діяльності». А. Жалінський зазначає, що юрист – «це суб'єкт діяльності, людина, яка здійснює юридичну діяльність, витрачаючи фізичні та психологічні зусилля, власний час, досягаючи благородні чи не завжди благородні цілі». За визначенням О. Скакун юрист – «фахівець, що одержав повний набір юридичних знань, умінь та навичок відповідно до державних стандартів освіти та володіє правом займати певні посади в різних сферах юридичної практики, тобто займатися визначеною практичною діяльністю». С.Д. Гусарев і О.Д. Тихомиров вважають, що юрист – це професіонал, який має фундаментальні та спеціальні правові знання, глибоко переконаний у винятковому призначенні права і законності для суспільства, кваліфіковано користується юридичним інструментарієм при розв'язанні юридичних проблем в ім'я захисту прав і законних інтересів громадян. «Особистість» трактується психологами і педагогами, як: «соціально-психологічна сутність людини, яка формується в

результаті засвоєння людиною суспільних форм свідомості і поведінки, суспільно-історичного досвіду» [3, с.265]; «суб'єкт стосунків і свідомої діяльності; стійка система соціально значущих рис, ставлення, настанов і мотивів, яка характеризує людину як члена суспільства» [4, с.69]; «спосіб життя, образ буття» [28, с.36]. Отже, поняття “особистість” в усіх трактуваннях пов'язується із роллю (позитивною чи негативною) людини в суспільстві, виступає “продуктом” епохи, життя країни, нації, сім'ї і є творцем власного життя.

На основі синтезу розглянутих понять можна визначити, що «особистість юриста» – це суб'єкт юридичної діяльності, який має юридичну освіту і високу правову культуру, спрямований на встановлення справедливості в суспільстві, надання правової допомоги і діє в межах етико-деонтологічного коду професії.

Відповідно до встановленого Міністерством освіти та науки України державного стандарту за спеціальністю 081 «Право» [6] випускники юридичних факультетів мають володіти інтегральною, загальними та спеціальними (фаховими, предметними) компетентностями. Аналіз переліку зазначених компетентностей дозволяє виділити ті, які орієнтовані на формування деонтологічно зорієнтованої моделі особистості юриста, а саме: здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів); здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні; здатність усвідомлювати рівні можливості та гендерні проблеми; здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку права, його місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій; цінування та повага різноманітності і мультикультурності; прагнення до збереження навколишнього середовища; повага до честі і гідності людини як найвищої соціальної цінності, розуміння їх правової природи; здатність до консультування з правових питань, зокрема, можливих способів захисту прав та інтересів клієнтів, відповідно до вимог професійної етики, належного дотримання норм щодо нерозголошення персональних даних та конфіденційної інформації.

Узагальнюючи, слід підкреслити, що фундаментом юридичних професій у парадигмальному вимірі правової держави має бути етико-деонтологічний код – система морально-правових норм, яка спрямовує її представників на виконання професійного покликання та обов'язку – утвердження цивілізованого правопорядку в суспільстві. Цей процес необхідно здійснити шляхом гармонізації норм освітнього та трудового законодавства; розробки узгоджених між собою концепцій юридичної освіти, державного стандарту для магістерського рівня вищої юридичної освіти, професіограм юридичних професій; організації освітнього процесу спрямованого на формування деонтологічно зорієнтованої моделі особистості юриста.

Бібліографічні посилання:

1. Постанова Кабінету Міністрів України від 29.04.2015 р. № 266 «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється 11 підготовка здобувачів вищої освіти». – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-p>.
2. Національний класифікатор України: «Класифікатор професій» ДК 003:2010. – Режим доступу: <http://www.dk003.com/>.
3. Столяренко Л. Д. Основы психологии / Л. Д. Столяренко. – Ростов н/Д : Феникс, 2002. – 672 с.
4. Смирнов В. И. Общая педагогика : учебное пособие / В. И. Смирнов. – 2-е изд., перераб., испр. и доп. – М. : Логос, 2002. – 304 с.
5. Варій М. Й. Основи психології і педагогіки : навчальний посібник / М. Й. Варій, В. Л. Ортинський. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 376 с.
6. Наказ Міністерства освіти та науки України «Про затвердження державного стандарту вищої освіти за спеціальністю 081 «Право» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти» від 12.12.2018 р. № 1379». – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishcha-osvita/zatverdzeni%20standarty/12/21/081-pravo-bakalavr.pdf>
7. Звіт за результатами аналітичного дослідження «Знання та навички випускників юридичних факультетів та закладів вищої освіти через призму відповідальності потребам ринку праці». – Режим доступу: https://uba.ua/documents/ZVIT_Jurosvita.pdf